

XƏTAINİN "BAHARIYYƏ" ƏSƏRİNİN TƏDRİSİ

Həcər BƏŞİROVA,

Bakı şəhərindəki 164 nömrəli məktəbin müəllimi

Mövzu: Şah İsmayıl Xətəinin "Bahariyyə" əsərinin məzmununu üzrə iş.

Standartlar: 1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır;

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir;

2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Təlim nəticələri:

- Əsərdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır;

- Əsərdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir;

- Əsərlə bağlı nümunələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir;

Dərsin tipi: induktiv, bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: kiçik qruplarla iş, bütün

siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: əqli hücum, müzakirə, BİBÖ.

İntegrasiya: Azərbaycan dili, biologiya, musiqi, tarix.

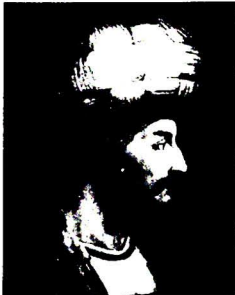
Resurslar: iş vərəqləri, məlumat xarakterli vərəqlər, kompyuter, əsərin məzmununa uyğun şəkillər.

Dərsin gedişi:

Musiqi əsərləri səsləndirilməklə mövzunun adı müəyyənləşdirilir. Fəallaşdırma məqsədilə yığcam giriş sözündən istifadə edirəm. Ədəbiyyatımızda bir sıra simalar var ki, onlar ədəbi yaradıcılıqla yanaşı, geniş ictimai fəaliyyət də göstəriblər. Belə sənətkarlar bu gün də xalqımızın yaddaşında öz əməlləri ilə yaşayırlar. Onlar elə bir iz qoyub gediblər ki, əməlləri indi də təsirini göstərir.

Motivasiya: Şəkildə gördüyünüz sənətkarlar kimlərdir? Bunları hansı əməlləri birləşdirir?

Müxtəlif fərziyyələr irəli sürülür. Şagirdlərin fikirlərini bu sənətkarlardan

Ş.İ.Xətəinin fəaliyyətinə yönəldirəm. Lövhdən asılmış BİBÖ cədvəlində qeydlər edilir. "Öyrəndiklərim" sütunu boş saxlanılır.

M.Bağırzadənin ifasında "Elimizə bahar gəlir" mahnısından bir parça səsləndirirəm.

- Bu mahnıda diqqətinizi daha çox cəlb edən hansı sözdür?

Sonra monitora bahar fəslinin fərqli anlarını əks etdirən görüntülər işıqlandırılır. Və bu görüntülər əsasında müsahibə aparılır:

1. Monitora gördükünüz ilin hansı fəslini əhatə edir?

2. Gördüyünüz bu rəngarənglik sizdə hansı təəssüratlar yaratdı?

3. Bu görüntülərin sizə belə sevincli anlar bəxş etməsinin səbəbini nə ilə izah edərdiniz?

4. Bahara-təbiətin bu gözəl, füsunkar fəslinə həsr olunmuş hansı əsərləri xatırlayırsınız?

5. Sizcə, təbiətin bu fəslinin sənət adamlarının diqqətini cəlb etməsinə səbəb nədir?

Müsahibə tədqiqat sualının müəyyənlişməsi ilə yekunlaşır.

Tədqiqat sualı: Bahara həsr olunmuş əsərlərdə ən çox hansı məsələlərə diqqət yetirilir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilməmək şərti ilə lövhədə qeyd edilir. Uşaqlar müəllimin qısa giriş sözünü dinləyirlər:

Uşaqlar, vur-tut yeddi rəng var və bu həqiqət dəyişən deyil. Yeddicə rəngin sayı bilinməyən çalarları dünyanı bəzəyən, bozluqdan xilas edib, fəsilər dəyişdikcə aləmə elə naxışlar

vurub, elə əlvən süs verib ki, sanki hər şey təzələnilib. Qış bitəndə, yaz gələndə torpaq altından cücərib çıxan otlar, çiçəklər kimi, boyalar da tumurcuqlayıb, artıb-törəyib, sayagəlməz çalarları ilə dünyanı daha da rəngarəng edib. Təsadüfi deyil ki, Şərq şeirində rənglər fırtınasının coşduğu, təbiətin dirildiyi fəslin gözəlliklərini vəsf edən ayrıca bir şeir şəkli, özəl mövzu da yaranıb – «Bahariyyə». "Bahariyyə" klassik ədəbiyyatda bahar mövsümünü vəsf və tərif edən şeirdir.

Qış getdi, yenə bahar gəldi,

Gül bitdivü lələzar gəldi.

Quşlar qamusu fəğanə düşdü,

Eşq odu yenə bu canə düşdü.

Bu misralar Şah İsmayıl Xətəinin 1506-cı ildə iyirmi yaşında yazdığı «Dəhnamə» poemasındandır.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər rəngli kağızlara əsasən 4 qrupa bölünür, hər qrupa iş vərəqi təqdim edilir:

I qrup. 1. Şeir ilk səkkiz beytini oxuyun, çətin sözlərin mənasını lüğətlərin köməyi ilə aydınlaşdırın, parçanın məzmununu öz sözlərinizlə danışın.

2. Bədii təsvir və ifadə vasitələrini göstərin.

II qrup. 1. "Yaşın yerə tökdü əbrineysan, Bülbüllər oxudu səd həzəran" beytindən "Çinar əlini çu rəqşə açdı, Gül xurda zərin şəbaşə açdı" beytinə qədər parçanı oxuyun, çətin sözlərin mənasını lüğətlərin köməyi ilə aydınlaşdırın, parçanın məzmununu öz sözlərinizlə danışın.

2. Həmin hissədə hansı bədii təsvir

və ifadə vasitələri işlənmişdir?

III qrup. 1. "Çaylar bulandı, yıxdı arxın" misrasından "Ənbər qoxusun qılır fəşanə" misrasına qədər olan hissəni oxuyun, çətin sözlərin mənasını lüğətlərin köməyi ilə aydınlaşdırın, parçanın məzmununu öz sözlərinizlə danışın.

2. Fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə qeyd edin.

IV qrup. 1. Son yeddi beyti oxuyun, çətin sözlərin mənasını lüğətlərin köməyi ilə aydınlaşdırın, parçanın məzmununu öz sözlərinizlə danışın.

2. Çətin sözlərin mənasını lüğətin köməyi ilə izah edin.

Beyt və ya misralar	Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin növü

Şagirdlər ikihissəli gündəlikdən geniş istifadə edirlər. Bu, hər bir şagirdin verilmiş hissənin hansı səviyyədə qavradığını, həm də çətinlik çəkdiyi məqamları aşkara çıxarır. Şagirdlərin ikihissəli gündəlikdən istifadə etməsi sonrakı işi də səmərəli qurmaq baxımından çox əhəmiyyətli-dir. Şagirdlər qrup daxilində müzakirələr aparır, qənaətlərini bölüşür, qrup liderləri isə deyilən fikirləri ümumiləşdirir. Şagirdlər şeirdə faxtə, durna, laçın, bülbül, turac, qumru, qu, üqab (qaraquş, qartal), qurqura, qaz, kəklik, bayquş, sığırçın, şahbaz, sərçə, tuti quşlarının adının çəkildiyini qeyd edirlər. Bildirirlər ki, bitki

Sualların cavabları fərqli yollarla aydınlaşdırıla bilər. İkihissəli gündəlik şagirdləri daha çox cəlb edir. Hansı yolun seçilməsindən asılı olmayaraq iki cəhət diqqət mərkəzində saxlanılır. Birincisi, fikirlər əsaslandırılmalıdır. İkincisi, məndəki əsas fikir açıqlanmalıdır.

Şagirdlər oxuda xüsusi fəallıq göstərirlər; məndə tanış olmayan, mənasını anlamadıqları söz və ifadələrin mənasını aydınlaşdırır, şeirdə işlənmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirirlər. Şagirdlər aşağıdakı tip cədvəl və sxemlərdən istifadə edirlər.

adlarının çəkilməsi də təbiət təsvirinin ifadəsi kimi qəbul edilə bilər. Şair burada təbiətin əsrarəngiz təsvirinə müvəffəq olub. Heç şübhəsiz, bu gözəl təsvirdə Xətai Azərbaycan təbiətinə əsaslanmışdır. Təbiətin təsvirinə aid fikirlərdə müxtəliflik meydana çıxır. İstiqamətləndirici suallar vasitəsi ilə diskussiyanın daha canlı keçməsinə, dialoji nitq bacarıqlarının inkişafına nail oluram.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə mərhələlərini qovuşdururam. Fəal dinləməni təmin edir, sualların verilməsinə nail oluram. Şagirdlərin hamısının müzakirədə iştirak etməsinə çalışıram. Müzaki-

rənin diskussiya xarakterli olması üçün əvvəlcədən hazırladığım yönləndirici suallardan istifadə edirəm.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsinin səmərəli keçməsi üçün pərakəndə söylənmiş fikirlərin sistemləşdirilməsinə nail oluram. Bunun üçün söylənmiş mülahizələrin aşağıdakı fikirlər əsasında ümumiləşdirilməsinə çalışıram.

1. Müəllifin gözəlliyi dərinədən duyan incə zövq sahibi olması.

2. Şairin doğma yurda sonsuz məhəbbəti.

3. Baharın gözəlliyinin şairdə xoş duyğular oyatması.

4. Şairin ana dilini sevməsi və onun incəliklərinə dərinədən bələd olması.

5. Şairin xalqın məişəti, adət - ənənəsi, yaşayış tərzilə yaxından tanış olması.

6. Sənətkarın həyata, gələcəyə nikbin baxışı.

Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində "Bahariyyə", daha çox Xətəinin adı ilə bağlıdır. Başqa sözlə, ədəbiyyatımızda çoxlu təbiət təsviri nümunələri yaradılsa da, Xətəinin əsərləri onların sırasında müstəsna

yer tutur:

Bu təsvirdə təbiət insandan təcrid olunmur. Şən, şad bir qəlbin təbiətdən aldığı həzz, sevinc addımbaşı özünü hiss etdirir. Şair quşların fəğanə düşməsinə deyən kimi insan həyatı barədə araya tez bir söz atır, "Eşq odu yenə bu canə düşdü" deyərək təbiətlə insan həyatını vəhdətdə götürdüyünü nəzərə çatdırır. Təbiətdə gül açıb quşlar nəğmə oxuyanda insan qəlbində də sevgi duyğularının oyandığını söyləyir.

Belə nəticəyə gəlirik ki, baharın insanda doğurduğu fərəh, sevinc hissi gözəlliyə qovuşan təbiətlə həmahəng olur. İnsanla təbiət vəhdətdə verilir.

Dərsin əvvəlində istifadə etdiyimiz BİBÖ-nün "öyrəndiklərim" hissəsində də müvafiq qeydlər edilir.

Təlim məqsədlərinin dərsdə reallaşdırma səviyyəsindən asılı olaraq ev tapşırıqlarını müstəqil müəyyənləşdirirəm. Bu zaman şagirdlərin maraqlı və imkanlarını da nəzərə alıram.

Qiymətləndirmə. Təlim məqsədlərinin nə dərəcədə reallaşdığını müəyyənləşdirmək üçün aşağıdakı qiymətləndirmə cədvəllərindən istifadə etmək məqsədəuyğundur.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərə, sorğu kitablarına əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

A.SƏHHƏT SAĞLAM YAŞAM TƏRZİNİN TƏBİBİ KİMİ

Mobil Aslanlı HUNTÜRK
pedaqogika üzrə elmlər doktoru

XX əsr Azərbaycan ictimai-pedaqoji fikir tarixində bir pedaqoq kimi xüsusi dəsti-zətti olan, ictimai-siyasi ideyaları ilə milləti qəflətdən oyadan, onu elm öyrənməyə, maariflənməyə çağıran istedadlı şair, tərcüməçi, publisist, həkim, «Xalqının ən ağır xəstəliyini, onun savadsızlığını müəlimliyi ilə müalicə edən» alovlu vətənpərvər Abbas Səhhət yaradıcılığında fiziki tərbiyə, fiziki yetkinlik və sağlamlıq problemi ilə bağlı dəyərli fikirlər vardır. Şəxsi həyatında və yaradıcılığında gənc nəslin fiziki tərbiyəsi, fiziki inkişafı xüsusi yer tutan şairi bütün bunlar bir həkim kimi daha çox cəlb etmişdir.

Abbas Səhhət fiziki tərbiyənin mühüm vəzifələrindən birini gənc nəslin sağlamlığına xidmət edən vasitə olmasında görürdü. Bu baxımdan «Yeni məktəb» dərslisinin beşinci bölməsində verilmiş «Can sağlığı və naxoşluq», «Təmizlik can sağlığıdır», «Qanın bədəndə dolanması», «Saf qan və qara qan», «Sinirlər və əsəblər», «Ət və bədənin hərəkəti» və s. mətnlər, şeirlər diqqəti cəlb edir. Qeyd olunan mətnlərdə Abbas Səhhət bir həkim kimi hər gün bir şagirdin bədəninə sağlamlığı qeydinə qalmasına, xəstəliklərdən qorunmaq, uzaq olmaq üçün

hər bir şəxsin təmizliyə, gigiyenik qaydalara əməl etməsinə xüsusi əhəmiyyət verirdi. Abbas Səhhətə görə, sağlamlığın mənbəyi təmizlikdir, istər məktəbdə, istərsə də evdə qoyulmuş hiyf səhiyyə qaydalarına əməl etməkdir, orqanizmin istirahətini, yuxunu düzgün təşkil etməkdir. Bu deyilənlərə əməl edən hər bir adam (şagird) gümrəh, çevik, elastik bədəne malik olur. Belə adam hər səhər gimnastika ilə məşğul olur, fiziki çalışmalara, bədən tərbiyəsi təmrinlərinə sağlamlığın mühüm vasitəsi kimi baxır. Şairin fikrincə, fiziki təmrinlər, çalışmalar orqanizmin funksional imkanlarını artıran, sağlamlığı təmin edən təbii, habelə gigiyenik amillərlə yanaşı, tərbiyənin mühüm vasitələrindən birinə çevrilir.

Abbas Səhhət uşaqların sağlamlığı, fiziki inkişafı ilə yanaşı, onların zirək, mərd, intizamlı və əxlaqca yetkin bir vətəndaş kimi böyüməsində bədən tərbiyəsi hərəkətləri, fiziki tərbiyə məşğələləri, oyunlar və yarışların əhəmiyyətinə böyük üstünlük verilməsini məsləhət bilirdi.

Abbas Səhhət müasiri və sələfi olan H.Zərdabi, N.Nərimanov, T.Ş.Simurğ kimi xalqının hiyf-səhiyyə qaydalarına yiyələnməsini zəruri saymaqla, tanınmış, bilikli bir

həkim kimi xalqa, millətə faydalı məsləhətlər verirdi. Onun fikrincə, sərxoşluq, məstlik, spirtli içki sağlamlığın düşmənidir. İçki, sərxoşluq insanın mənəviyyatına, ləyaqətinə mənfi təsir etməklə, adamı hörmətdən salır, ailə münasibətlərinin dağılmasına səbəb olur. Sərxoşluq, içki insan orqanizminə, onun sinir sistemine mənfi təsir edərək müxtəlif xəstəliklərin əmələ gəlməsinə səbəb olur. Sərxoşluq insan heysiyyətini ayaqlar altına atır, onu çox pis günlərə giriftar edir. Abbas Səhhətə görə, içki, sərxoşluq hər cür əxlaqsızlığın mənbəyidir. O, «Məst və yaxud sərxoş» adlı şeirində içki düşkünü sərxoşun simasını, onun vəziyyətini real, təbii cizgilərlə təsvir edərək göstərirdi ki, içki insanı çirkəbə sürükləyir, onun varlığını məhv edir:

Of, bu məstin nə fəlakətli, yaman haləti var,

Nə kərih mənzəri, bəd surəti, pis adəti var. (A.Səhhət. Əsərləri, I c., Azərnəşr, 1975).

Qayğıkeş müəllim, zəmanənin tanınmış təbibi göstərirdi ki, sərxoşluq insan ömrünü bada verir, beləsi həyatın ləzzətini bilməz, izzətsiz yaşayar. İçki insanı fiziki cəhətdən şikəst etdiyi kimi, onun əqlini, şüurunu və əxlaqını da zəhərləyir, cəmiyyət içərisində insanlıqdan xaric edir. İçki, sərxoşluq Abbas Səhhətə görə, insanın ən nəcib, zərif hissələrini məhv edərək, onun vicdan, qeyrət,

namus, şərəf kimi əxlaqi keyfiyyətlərinin inkişafına zərbə vurur, insanlıq mənəviyyatını düşkünləşdirir. Abbas Səhhətin fikrincə, öz şəxsi ləyaqətini, qeyrətini, heysiyyətini qiymətləndirməyən, namusunu qorumayan içki düşkünü olmuş şəxs tək cə ailəsinin deyil, xalqının, vətəninə şərəfini heç vaxt müqəddəs hesab etməz, vətəndaşlıq ləyaqətini qoruyub saxlaya bilməz. Belələri çox asanlıqla öz vətəninə, xalqına da satar.

Abbas Səhhətə görə, fiziki tərbiyə işində möhkəm iradə mühüm amil kimi çıxış edir. Fiziki təmrinlər, oyunlar, turizm uşağın iradəsini möhkəmləndirir, onlarda mətanət, dəyanət, əzmkarlıq, mərdlik və əməksevərlik kimi iradi-mənəvi keyfiyyətlər tərbiyə edir. İradə insanda fərasət, dözümlü və hünər tərbiyə edir. Dözümlü olmaq bədəni möhkəmləndirir. İradəli adam qarşısında qoyduğu məqsədə çatmaq üçün hər cür maneə və çətinlikləri aradan qaldırmağa çalışır. İradə fiziki tərbiyənin, fiziki tərbiyə isə iradənin formalaşması amilinə çevrilir. İradə səyi fiziki keyfiyyətlərlə birləşərək onda xarakteri formalaşdırır və hər bir adamı qarşısına qoyduğu məqsəd naminə ciddi fəaliyyətə sövq edir. Fiziki tərbiyə iradəsiz, iradə isə fiziki təmrinlərsiz mümkün olmur.

Şair fiziki tərbiyənin mühüm amili kimi əməyə yüksək qiymət verirdi.

O, əməyə, fiziki işə sağlamlıq, gümrəhlik mənbəyi kimi baxırdı. Əmək insanın əxlaqına, mənəviyyatına, sağlamlığına ciddi təsir edərək onu nəcibləşdirir, ülviləşdirir. O, tənbelliyi sağlamlığın düşməni hesab edirdi. Çünki tənbelliyə alışan hər bir kəs heç bir iş görə bilməz, onu piy basar, yaramaz bir ünsürə çevrilə bilər. Bunun əksi olan çalışqanlıq və işgüzarlıq insan orqanizminin sağlamlığını, gümrəhliyini, yaxşı istiqamətini təmin edir. Abbas Səhhətə görə, insan heç vaxt işdən, zəhmətdən qorxmamalı, çalışmalı, tər tökməlidir. Çünki əmək insanı maddi cəhətdən təmin etməklə bərabər, həm də onu gümrəhləşdirir, ömrü uzadır. Əmək, çalışqanlıq insanın fiziki cəhətdən möhkəm, zirək və diribaş böyüməsinə şərait yaradır, sağlam və gümrəh olmasına, bədənin lazımsız, zəhərli maddələrin tərlə ifraz olmasına şərait yaradır. O, «Çalışqanlıqın nəticəsi» adlı hekayəsində bir gənci nurani qoca ilə qarşılaşdırır. Gənc qocanın sağlam, tunc rəngli qollarına, sağlam vücuduna, pəhləvan cüssəsinə, iti görünən gözlərinə, həs-saslıqla eşidən qulaqlarına təəccüblənərək onun belə sağlam olmasının səbəbini soruşur. Qoca cavabında ona deyir ki, oğlum, hər gün tezdən durur, işləyir, axşamlar da erkən yatırım. İşsizlik nədir bilmirəm. Ömrümü işdə, əməkdə, zəhmətdə keçirmişəm.

Çox çalışmışam. Çalışqanlıq, zəhmət bədənimi sağlam etmişdir.

Göründüyü kimi, şair əməyi inkişafın, orqanizmin möhkəmliyinin zəruri şərti hesab edir, sağlamlığın hərəkətverici qüvvəsi sayırdı. Uşaqların yaradıcı imkanları əmək prosesində reallaşır, maddiləşir. Əmək təlimi, bədən tərbiyəsi dərsləri uşaqlarda əmək estetikasının, fiziki kamilliyin formalaşmasına imkan yaradır. Əmək, bədən tərbiyəsi bütövlükdə estetikadır. Onun fikrincə, əmək olmasa, yer üzündə yaşayış da, həyat da olmaz. O, bu fikrini «Əkinçi nəğməsi» adlı şeirində belə ifadə etmişdir:

*Darı, küncüt, arpa, buğda əkməsəm,
İlin üç fəslində zəhmət çəkməsəm,
Ac qalmazmı gözəl, məsum uşaqlar?
Mənsiz kətan, kəndir verməz zəmilər.
Çadırsız, yelkənsiz qalar gəmilər,
Nazik dənə, yayda uşaqlar ağlar.
Suvarmasam, yanar otlar, çiçəklər,
Ac qalanda süd verməyə inəklər,
Nələr olmaz şor, pendir, yağ, qaymaqlar?...*

Abbas Səhhət fiziki tərbiyə işində təbiətə, onun gözəlliyinə, su-ya, təmiz havaya, günəş işığına bö-yük əhəmiyyət verir, bir həkim kimi insanın sağlamlığında onların əvəzsiz rolunu işıqlı zəkası ilə tərənnüm edir, sözlə təbiətin canlı və ecazkar tablosunu yaradırdı.

Görkəmli həkim, tibb elmləri doktoru, professor Məmmədəmin Əfəndi «Şair müəllimin xatirəsi» adlı məqaləsində bu məsələyə diqqət

yetirərək yazırdı: «Abbas Səhhət bir maarifçi və həkim kimi də xeyli işlər görürdü. Bir dəfə o, müəllimlərdən birinə sağalmaq ümidilə «Dədəgünəş» ziyarətgahına gedən xəstələrin müalicə olunması səbəblərini izah edirdi. Şəriət müəllimi olan müsahibi təkid edirdi ki, «Dədəgünəş»i ziyarət edənlər əsəb xəstəliyindən sağalırlar. Abbas Səhhət isə çox nəzakətlə bunun səbəbini xəstələrin isti şəhər mühitindən birdən-birə qayın ağacı və gilə ağacları ilə əhatə olunan dağ kəndində tamamilə başqa şəraitdə düşməsi ilə əlaqələndirirdi. Bir həkim kimi o deyirdi ki, həkim öz xəstəsini ilk görüşəndən müalicə etməyə başlayır.

Professor A.Əfəndizadə «Sevimli müəllimi haqqında kiçik bir xatirə» adlı məqaləsində qeyd edir ki, A.Səhhətdən soruşanda: «Bəs siz həkimsiniz, amma uzun illər müəllimlik edirsiniz?» O deyirdi ki, «Mən müəllimlik etməklə öz xalqımın ən ağır xəstəliyini, onun savadsızlığını müalicə edirəm».

Abbas Səhhət həkim kimi də məşhur olmuş, qayğıkeşliyi, təmənənsiz, səmərəli müalicələri, mehribanlığı ilə həmyerlilərinin sevimlisinə çevrilmişdir. O, dünyada iki böyük humanist sənət olan həkimliyi müəllimliklə vəhdətdə həyata keçirməklə həm xalqını cismən, həm də mənən müalicə etmişdir.

Şairin tədqiqatçılarından profes-

sor K.Talıbzadə yazır ki, xalqına mənən xidmət etmək yolunda fədakarlıq göstərən bir şair ona cismani cəhətdən də yardımdan imtina edə bilməzdi. Çox çəkmir ki, o, «həkim Abbasqulu» adı ilə məşhurlaşır, öz qayğıkeşliyi, təmənənsiz, səmərəli müalicələri, mehribanlığı ilə həmyerlilərinin sevimlisinə çevrilir. «Səhhət» təxəllüsü seçməsi təsadüfi deyildi. O, şeirlərində «Səhhət» kəlməsini bəzən həm təxəllüs, həm də şəfa, sağlamlıq mənasında işlətməmişdir.

Abbas Səhhət həkimlik fəaliyyətində orqanizmin düşməni olan yad ünsürlərin, o cümlədən tütün, içki və s. kimi zərərli adətlərə meyil göstərənlərin qəti əleyhdarı olmuşdur. Azərbaycanın tanınmış maarif xadimlərindən biri, şairin dostu Camo Cəbrayılbəyli öz dostu haqqında xatirələrində qeyd edir ki, Tehran universitetinin tibb şöbəsini təzəcə bitirmiş gənc Səhhət İranın məşhur Qaşqay xanı Zərqamüs – seltənətinin saray həkimi işləyir. Bədəncə çox arıq, əsəbi və iştahdan küskün xan möhkəm qəlyan çəkmiş. Bu onun canını daha da qurudur, zəif bədəninə halsızlaşdırarmış. Sənətini çox mükəmməl bilən Səhhət tütünün insan sağlamlığı üçün böyük bəla olduğunu və xana təkidlə ondan əl çəkməyi bildirmişdir.

A.Şaiqin gözəl loğman, əvəzsiz təbib, mükəmməl səhiyyə məktəbi

keçmiş üləmə şəxsiyyəti, onun pe-
daqoji məharətində, fəaliyyətində də
öz əksini tapırdı. İntehasız xalq mə-
həbbəti qazanmış böyük vətənpər-
vər şairin təmənnəsiz həkimlik
fəaliyyəti, müəllimlik səriştəsindən
heyrətə gələn akademik Kamal Ta-
libzadə bu barədə yazır: «... müəl-
lim-həkim vətəndaşların fiziki
müalicəsinə də böyük əhəmiyyət
vermiş və bütün ömrü boyu bu səh-
nədə də qızgın fəaliyyət göstərmiş-
dir. O həm dərslərində təbətət
elmindən, həkimlik sənətindən, İrən-
dakı tibb təhsilindən söhbət açır, tez-
tez tələbələr ilə birlikdə Şamaxı
ətrafına təbiət seyrinə çıxaraq müa-
licə əhəmiyyətli olan çiçək və otlar-
dan danışır, «Qəndin vücudumuza
olan faydası» kimi elmi məzmun da-
şıyan məqalələr yazır, həm də hə-
kimliklə məşğul olurdu».

Səhhət yaradıcılığında vətən
sevgisi, onun torpağını, namusunu
əzmlə qorumaq üçün dərin məslək,
amal sahibi olmaqla bərabər, həm
də cəsur, igid və mərd olmağın zə-
ruriliyini bildirir. Şair «Tərcümeyi-
halım yazud hululu» adlı şeirində öz
şəxsiyyəti ilə əlaqədar vəziyyətini və
vətən övladı necə olmalıdır sualına
konkret fikrini bildirir:

*Şişə çəksəz də diriyyəni ətimi,
Atmaram mən vətəni-millətimi.
Məsləkim tərcümeyi-halımdır
Lütfi-həq qayeyi-amalımdır.*

Bu misralarda şair millət və
vətən uğrunda canından belə keçir-

cəyini bir daha təsdiqləyir. Və şair
bu ideyanı bütün həyatının tərcü-
meyi-halı və əsas qayəsi hesab edir.

Millətin mədəni tərəqqisi uğ-
runda bütün varlığı ilə çarpışan
qüdrətli şairimiz xalqımızın alovlu
vətənpərvəri olan nadir şəxsiyyətlər-
dendir. O, vətənin övladlarını daim
qıvraq, şux, qədd-qamətli, mərd və
mübariz, həm də nikbin görmək ar-
zusu ilə yaşayırdı. A.Səhhət öz yara-
dıcılığında torpağımızın saf təbiətini,
cənnət gözəlliklərini, coğrafi şərai-
tini, əlverişli imkanlarını sağlamlıq
mənbəyi kimi araşdırmağa çox can
atırdı.

Səhhət istər həyatda, istərsə də
bütün fəaliyyət və yaradıcılığında bir
yolu – vahid məslək və əqidə yolunu
seçmişdir. Şairə görə, onun Vətəni
yer üzünün ən gözəl guşələrindən
biridir. Bura əfsanəvi qoca Qafqazın
əsrarəngiz dilbər bir guşəsidir, tər-
lan və turaclar bu diyarın soltanıdır.
Ceyran və cüyürlər oylağı olan yer-
lərin uca dağları buludlarla öpüşür,
qalın yamyaşıl meşələri göz oxşayır,
meyvəli bağları cənnəti xatırladır,
adama gəl-gəl deyir, çölləri, çəmənləri
gül-çiçəklidir. Şair bu gözəlliyin
ahəngini, ona qovuşan səsləri, sə-
daları belə unutmur, bülbüllərin cəh-
cəhi, turacların, qırqovulların,
kəliklərin qaqqıltısı ələmi bürüyərək
təbiətə zövq verir. Xeyalları coşdu-
ran, gözəllikləri öz qoynunda bəslə-
yən torpağın özü də bərəkətli, qızıl

kimi qiymətlidir. Və şair bu füsunkar
gözəllikdən ürək açan bir bədii lövhə
yaradaraq onu poeziyaya çevirir.
«Bu məskənin sahibi qocaman
Azərbaycan xalqıdır» - deyərək ba-
hadır güclü ərən oğulları ilə öyünən
müdrük və qoçaq xalqına münasibə-
tini belə ifadə edir:

*... O yerdə kim, göyün üzü şəffafdır,
Çeşmələri qayət sərin, safdır.
Səfalıdır lətif abü havası,
Ürək açar lacivərdi səması.
Bulutlara dəyir uca dağları,
Cənnət guşəsidir gözəl bağları.
Çöllərində bitər əlvan çiçəklər,
Fərəhlənir bütün tutqun ürəklər.
Övladları qeyrətlidir, damarlı,
Şücaətli, hünərli, etibarlı.
Meyvəlidir ormanında ağaclar,
Qaqıldayır qırqovullar, turaclar.
Cəh-cəh vurur çəməndə bülbülləri,
Meh əsdikcə ətir saçır gülləri...*

Abbas Səhhət insanın fiziki-cis-
mani cəhətdən formalaşmasına fi-
ziki tərbiyənin əsas amillərindən –
hava, su, günəş şüası, təbiət və s.
mühüm rolunu xüsusi qeyd edirdi.
Təbiətin əsrarəngiz gözəlliyinə hey-
ranlığını gizlətməyən vətənpərvər
şairimiz təbiəti sağlamlıq mənbəyi
hesab edirdi. Uşaqların hələ kiçik
yaşlarından belə bir mənbə ilə tə-
masda olmalarını zəruri sayan
Abbas Səhhət təbiəti rəngarəng bo-
yalarla təsvir edirdi. Bu baxımdan
onun «Yaz», «Yay», «Qış», «Yay
səhəri», «Yay gecəsi», «Payız ça-
ğında», «Köç», «Əkinçi nəğməsi»,
«İlk bahar» və s. əsərlərinin hər biri

gözəl rəsm əsəridir. «Yay səhəri»
şeirində aşağıdakı lövhəyə diqqət
yetirsək kifayətdir:

*Od tutub atəşlə qırmızı yenə yandı
üfüq,
Şəfəqin qırmızı rəngilə işıqlandı üfüq.
Bir qədər çaydan uzaq, od qalamış
dağda çoban,
Oyadır öz sürüsün otlaya yaylaqda
çoban.
Yumşaq göy çəmənin üstə düşüb şəh
gecədən,
İsti yoxdur, hələ var bir balaca meh
gecədən,
Ağ dumanlar ucalır göy üzünə dağlar-
dan,
Çox sərin, havası, keçmə bu
yaylaqlardan.
Gün çıxır, göydə bulud qırmızı rəngə
boyanır,
Kəndlilər çox yorulub uyğudan indi
oyanır.
Pəyədən mal-qaranı bəzi çıxarır qı-
rağa,
Bəzi səhraya gedir işləməyə, bəzi
bağa.*

Şair uşaqlara təbiəti sevdirmək,
yurdumuzun cənnət diyarı olduğunu
anlatmaq və gözəl coğrafi mənzərə-
sini yaratmaqla yanaşı, onların fiziki
eməyə meylini gücləndirir, estetik
zövqünü formalaşdırır.

Abbas Səhhət fiziki tərbiyədə,
uşaqların sağlamlığının təmin olun-
masında musiqinin mühüm rol oynadı-
ğını, musiqi ilə, estetik tərbiyə ilə
fiziki tərbiyənin vəhdətinə xüsusi
diqqət yetirmişdir. Onun fikrincə,
musiqi uşaqları şən, gümrah, sağ-
lam, xəstəliklərə davamlı etməklə

onları fiziki fəallığa, əmək fəaliyyətinə sövq edir. O, bu mühüm məsələni «Nəğmə və musiqinin məktəblərdə əhəmiyyəti» adlı məqaləsində şərh etmişdir. Abbas Səhhətə görə, musiqi uşaqların fiziki sağlamlığına müsbət təsir etməklə yanaşı, həm də onlarda nizam-intizam, estetik hisslər də formalaşdırır. Böyük pedaqoq və təbib bu barədə yazırdı: «Musiqi təliminin hifzi-səhhət üçün də faydası az deyildir. Nəğmə dərslərində uşaqlar dərincə nəfəs alır və bununla ciyərləri qüvvətlənir və sinələri böyüyür, döş zəifliyindən törəyən xəstəliklərə tutulmağa müstəid olurlar. Bundan əlavə hərəkətlərində də bir nizam vücuda gəlir».

Abbas Səhhət musiqini intizamın saxlanması, yorğunluğun aradan qaldırılmasında mühüm rol oynadığını qeyd edərək göstərirdi ki, nəğmə dərsləri uşaqlar üçün məsumanə bir əyləncədir, belə dərslərdən sonra onların zehinləri dincəlir, sinirləri təskin olar. Musiqi insan əsəblərinə də müsbət təsir göstərir. Bunu nəzərə alan Abbas Səhhət qeyd edirdi ki, həkimlər musiqi ilə bir çox xəstəlikləri müalicə edirlər. Buna rəğmən qeyd etmək yerinə düşər ki, musiqi insanın əsəb sistemə mülayim tərzdə təsir göstərərək, qanın damarlar dövrənini fəallaşdırır, onda xoş ovqat yarada-raq, əhvali-ruhiyyəsini yüksəldir.

Musiqi uşaqlarda dərin hisslər, bəşəri duyğuları, vətənpərvərlik qüruru da oyadır. Musiqi fiziki təmrinlərin icrasında mühüm rol oynayır. Musiqi fiziki hərəkətləri tənzim edərək gümrahlıq, nikbinlik və fərəh yaradır.

Abbas Səhhət təbiətin musiqisinə, onun incəliklərinə böyük əhəmiyyət vermiş, Vətənin parlaq ulduzlu səmasını, güllü-çiçəkli çöllərini, şəffaf sularını, səfalı abı-havasını, buludlara dəyən uca dağlarını, cənnət guşəsi olan bağlarını, qeyrətli övladlarını, meyvəli ormanlarını böyük bir məhəbbətlə tərənnüm etmişdir. Abbas Səhhətə görə, Vətəndə doğulan, böyüyən hər bir şəxs sağlam olmalı, özünün sağlamlığını qorunmalı, xəstəliyini isə şəfa suları ilə, gözəl, təmiz havası ilə müalicə etməlidir. Bir sözlə, Abbas Səhhət bütün yaradıcılığı və fəaliyyəti dövrü xalqının həm mənəvi, həm cismani, həm də fiziki sağlamlığına xidmət etmişdir.

«Əhmədin qeyrəti» poemasında Abbas Səhhət yaradıcılığının yeni bir səhifəsinin açıldığını görürük. Belə ki, poemada real və konkret hadisələr təhlil olunur. Çarizm əleyhinə güclənən inqilabi mübarizənin böyük bir dalğası qonşu ərəzilərə də təsir göstərir. Cənubi Azərbaycandan gəlmiş Əhməd bu prosesin içində yetkinləşir, mətinləşir. Əhməd dönməz iradəsi məqsəd və fəa-

liyyəti ilə birləşərək onu mübariz bir vətən fədaisinə çevirir. Səttarxanın başçılığı ilə Məmmədli şah (1905-1907) istibdadına qarşı başlanan azadlıq hərəkəti onun da vətənpərvərlik hissini coşdurur və Əhməd fədailər dəstəsinə qoşulur. Qorxmaz, inadkar və cürətli gənc olan Əhməd «qeyzlənmiş şir» kimi döyüşə atılır:

Vətəni belə görəcək qeyrətindən ağ-ladı,

Uğrunda ölmək üçün belin möhkəm bağladı.

Pa-piyadə düşdü yola getsin çatsın laşğərə.

Taqət kəsən qarlı külək gərçi davam edirdi,

Cəsəratli Əhməd lakin qeyrət ilə gedirdi...

Aslan kimi birdən-birə cürətləndi o anda,

Meyidlərin arasından addımladı irəli...

Əhməd dedi: «Mən də burda ölüb dönməyəm geri»

Fədailər dilirənə ricət etdi dübarə.

Millətin xoşbəxt və firavan həyatını, səadət açarını məzlumluqdan, bədbinlikdən, zülm və istismarın xilas yolunu, nicat işığını mübarizədə, fədakarlıqda axtaran Abbas Səhhət onların əqli və fiziki qüdrətini başlıca qayə hesab edirdi:

Qüvvəyə bağlıdır aləmdə həyat,

Qüvvədən nəşət edir mövcudat.

Qüvvətin varsa, yaşarsan məsud,

Yoxsa, şəksiz olacaqsan nabud.

- deyən şair xalqının cavanmərdlərini qüvvətli, təkidli və əzmkar olmağa səsləyir, həyat mübarizəsində qalib gəlməyin zərurətindən danı-

şırdı. Şeirdən bir daha aydın görünür ki, Vətən yolunda canını əsirgəməyən Əhməd sadəcə bir inqilabçı deyil, o, ağır fiziki əmək və gərgin zəhmət şəraitində möhkəmlənmiş, qabarlı şişmiş əllərə, möhkəm əzalara malik olub. Vətən uğrunda ölmək üçün belin möhkəm bağlayır. Əhmədin xarakterindən bu ərənlilik, qorxmazlıq, dəyanət onun fiziki möhkəmliyini şərtləndirən əsas cəhətlərdəndir.

Abbas Səhhətin həyat və yaradıcılığına nəzər saldıqda, biz onun şəxsi həyatında fiziki tərbiyənin bəzi işartılarına – piyada gəzinti, turizm və səyahətlərin mühüm yer tutduğunu da şahidi oluruq. Şair 1834-cü ildə Məşhəd şəhərində dini təhsil almaq üçün səfərə çıxmış, Tehrandə tibb elmi ilə mükəmməl məşğul olmuş, 1898-ci ildə Şiraza gəlib Sədi və Hafiz poeziyasının qüdrətindən ilham alaraq, onlara bir sıra şeirlər həsr etmişdir. Beləliklə, şairin Şamaxıdan İrana qədər qət etdiyi çox uzun bir məsafə, habelə 1901-ci ildə yenidən vətəni Şamaxıya qayıtması uzun bir turist səfərini xatırladır.

Müalicə etdiyi xəstələrə sükunətin, süstlüyün, tənbelliyin, insan orqanlarına qənim olmasını, hərəkiliyin, mütəhərriqliyin isə gümrah və qıvraqlığın əsas rəhni olmasını Abbas Səhhət istedadlı bir həkim kimi müasirlərinə dönə-dönə inandırirdi. Piyada, istərsə də atla

gəzintiyə şəxsi həyatında böyük üstünlük verən Səhhət bu problemi bir sağlamlıq mənbəyi kimi ətrafındakılara da məsləhət görür, piyada gəzintini sağlamlığın əsas amili kimi yüksək dəyərləndirirdi.

Turizm və səyahətlərə güclü meyli onun 1913-cü ildə Şimali Qafqazın səfali və təmiz havalı, yaşıl ormanlı, ləçəyi qarlı qırılmaz silsiləli dağlarını və saf sulu bir çox ərəzilərinə aparıb çıxarır. Sonra Volqa boyu ilə Həştərxan, Volqoqrad, Kamışın, Saratov, Samara, Tolyatti və b. şəhərləri gəmi ilə səyahət etməsi onun yaradıcılığına müsbət təsir göstərir,

dövrünün tanınmış ziyalı kimi daha dolğun və məzmunlu əsərlər yazmasına zəmin yaradır. Və şair Şamaxıya qayıtdıqdan sonra gəzib dolaşdığı həmin yerlərin əsrarəngiz gözəlliyini, təbiət təsvirlərini əks etdirən və bu günümüzdə gəlib çatmayan «Volqa səyahəti» adlı romanını da yazmışdır.

Bundan əlavə, Abbas Səhhətin Azərbaycan diyarında yurd-yurd, oymaq-oymaq gəzdirdiyi oylaqlar, ovlaqlar, düzənlər, meşələr, onun alovlu Vətən məhəbbətini gücləndirmiş, sönməz yurd sevgisini qəlbində daha da şölələndirmişdir.

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ

Jurnalımıza 2019-cu il üçün abunə yazılışı davam edir.

Bakı şəhəri üzrə abunə yazılmaq istəyənlər aşağıdakı mətbuat yayımı firmalarına müraciət edə bilərlər:

1. "Qasid". Ünvan: Cavadxan, 21; telefon: 4-93-16-43; 4-30-02-24
2. "Səma". Ünvan: H.Cavid, 9, mənzil 63; telefon: 4-94-09-59; 4-94-02-52
3. "Kaspi". Ünvan: Mətbuat pr., 25; telefon: 5-10-61-96
4. "Qaya". Ünvan: Akademik H.Əliyev küç., 82 "q"; telefon: 5-64-63-45; 4-65-67-13

Rayonlarda isə abunəni Azərbaycan Mətbuat Yayımı İstehsalat Birliyinin yerli yayım şöbələri aparır.

Redaksiya.